

POKRIVAČA

MILOVAN GAVAZZI

»Ošće ako bi muž ženi zvergal hoverlicu ili pokrivaču z glave va zli voli, ter bi se moglo prikazati trimi dobrimi muži volia ženami: plati libar 50, ako e tužba s toga; od kih g(ospo)-d(i)n knez imi soldini 40, ona koi je vaščina učinena 40 i 8 l(i)b(a)r. — Da ako žena ženi sverne pokrivaču više rečenu, plaća 2 libre dvoru a onoj 2 ovci...«

Tako glasi 27. član »Vinodolskoga zakona«.¹ Bio bi zacijelo zahvalan zadatak, da se obradi ova odredba i s pravno-povjesne i s etnološke strane s obzirom na njeno podrijetlo, pozadinu tradicijskoga značenja i funkcije ženskoga oglavlja i o značenju uvrede, nanesene ženi namjernim, nasilnim skidanjem oglavlja. Obradivači i tumači Vinodolskoga zakona osvrtnali su se pri tom članku redovno samo na riječi pokrivača i hoverlica. Najopširniji je u tome bio V. Jagić skupivši jamačno sve, što mu je bilo tada dohvatno o hoverlici i pokrivači — glavno iz poznatih naših leksikografskih djela,² a ponovivši i ono, što je pribilježio Antun Mažuranić u svom izdanju Vinodolskog zakona: da u Novom opstoji još uspomena na neko žensko oglavlje na hoverlicu — no bez kakvih daljih podataka ili opisa.³

Namjena je ovom prilogu, da pokuša konkretnije prikazati, što je pokrivača i kakva je u doba nastanka gornje odredbe Vinodolskoga zakona vjerojatno bila te da pokaže kontinuitet toga oglavlja na jednom dijelu Jadrana od naših dana daleko u prošlost. U vezi s gornjim tekstom 27. člana Vinodolskog zakona postavlja se, osim pitanja, što je i kakva je bila tadašnja vinodolska pokrivača, još

¹ Jagić V.: Zakon Vinodolskij. — Obščestvo ljubitelej drevnej pis'mennosti, knj. 54. (Petersburg 1880.). — Rački F.: Vinodolski zakon. — Monumenta hist.-iuridica Slavorum meridionalium, knj. IV (Zagreb 1390.). — Kostrenčić M.: Vinodolski zakon. — Rad J. A., knj. 227. (Zagreb 1923.).

² Jagić V., o. c. str. 40/41.

³ Mažuranić A.: Zakon vinodolski od lěta 1280. — Kolo (Matice Ilirske) 1843., s. 93.

i pitanje, da li je u tom tekstu veznik ili disjunktivnoga značaja, pa bi u tom slučaju *hoverlica* i *pokrivača* bile dvije različne vrste ili dva različna dijela tadašnjega oglavlja udatih žena, ili je on sinonimičkoga značaja, pa bi u tom slučaju oboje bila dva naziva za isto tadašnje oglavlje. Premda odgovor na ovo pitanje o značaju veznika ili može biti donekle odlučan za predočivanje, kakvo je bilo oglavlje udatih žena u Vinodolu negdje pod konac 13. stoljeća, može se postavljati zadatak o *pokrivači* samoj izvesti i bez obzira na onaj odgovor.

Osim u Vinodolskom zakonu nalazi se izraz *pokrivača* za dio ženske opreme još u nekim našim historijskim pravnim spomenicima sa Jadrana. Tako je bilježi »Zakon lige ninske« u 65. članku, gdje se određuje za klevetnika udate žene »da je kaštigan L. 100 i ženi da kupi suknju, košulju i pokrivaču aliti vam tumban⁴ za nje poštenje«.⁵ Kako se tu radi o pokrivalu glave udatih žena, sva je prilika, da tamošnja tadašnja pokrivača nije bila bitno različna od one vinodolske a pogotovu još bliže paške (v. dalje). Na pitanje, za koje doba posvjedočava Zakon lige ninske *pokrivaču*, nije odgovor posve određen. Ne može se utvrditi, da li je ta riječ u navedenom članku (i čitav taj odlomak) bila već u prvoj redakciji toga zakona ili je to uneseno možda tek kod koje mlađe redakcije. Prema uvodu »Zakona lige ninske« on je bio sastavljen već 1103. g. No o tome datumu njegova postanja ima nekih sumnja. Bilo bi to svjedočanstvo starije i po tome dragocjenije od onoga u Vinodolskom zakonu, kad ne bi bilo tih sumnja i kad se ne bi moralo tek s rezervom pretpostavljati, da je već tada bio tu rečeni članak i u njemu *pokrivača*. Mnogo je sigurniji datum opstojanja Zakona lige ninske godina njegova obnavljanja (1305./1306. No ni tu nema dokaza, da se baš i ovaj članak, ovakav, kakav je gore naveden, pouzdano već nalazio u toj redakciji. Tek za g. 1474., kada je ponovno potvrđen taj zakon, može se ovo uzeti s pouzdanjem, jer je taj tekst sačuvan u prijepisu iz 1744. g.⁶ A neizravno se to može poduprijeti kao vrlo vjerojatno za ono doba, kako će se vidjeti niže, u vezi s reljefom iz doba oko g. 1500., na »stolnoj« crkvi u Pagu, koji prostorno nije daleko od Nina. Prema tome bi *pokrivača* kao dobro znana vrsta pokrivala glave udatih žena bila neprijeporna na području valjanosti Zakona lige ninske u najmanju ruku negdje od sredine 15. stoljeća.

Žensko pokrivalo glave pod tim imenom bilježe i drugi dokumenti pravnoga značaja iz prošlosti. Tako sa područja Šibenika u 17. i 18. stolj. (*p o c a r v a z z a*, a kao specijalni naziv jamačno za jednu vrstu

⁴ Ime za vrstu ženskoga pokrivala glave, poznato i drugdje na Jadranu, na pčse na Krku.

⁵ Karlič P.: Zakon lige ninske. — Vjesnik hrv. arheološkog društva. N. S. knj. XII, Zagreb 1912, s. 295.

⁶ Karlič P., o. c.

Sl. 1. — Pokrivače iz dubrovačke okolice

pokrivače ima tu i izraz *duplica*).⁷ Sa Paga iz Novalje potvrđuje se na pr. 1706. g. (*pokrivača* — dok se kao nešto različito od nje spominje u istom dokumentu *mahrma i faco svilni*),⁸ sa Silbe se bilježi u jednom dotalu 1734,⁹ dok se na Ižu u oporuci Marice, žene Petra Orevića 22. I. 1553. bilježi: »Pušćam sinu Jurju . a . pokrivaču i . d . zapon(a)c.«¹⁰ Potanje poznavanje još nepoznatih ili neobjelodanijenih spomenika ove vrste sa Jadrana zacijelo bi iznijelo u njima još koji podatak o pokrivači na vidjelo.

Sam naziv pokrivača za ovakav predmet potvrđuju u posljednjih 300 godina i različni naši rječnici, no nažalost se ni iz jednoga ne može jasno razabrati, kakva je oblika i sastava to oglašuje. Tako je bilježi J. Micaglia (1651.) »*pocriva c c j a* od glave, benda di capo (Koprenica)«¹¹ pa I. Belostenec (bez sumnje iz druge ruke, oko 1670.) »*Calantica . . . Pecha senszka, pokriva cha*« i »*pokriva cha senszka, velum, velamen, peplum, calepra*«. ¹² U mladim rječnicima bilježi pokrivaču Vuk Karadžić (1852.)¹³ i to sa značajnim, ako i odviše općenitim objašnjenjem »(u Dalmaciji) . . .« — pa očito za pokrivalo glave s tim imenom nije nigdje čuo izvan Dalmacije. J. Parčić kao Dalmatinac također ima pokrivaču (ako je nije prenio iz drugoga kojega rječnika u svoj), no ne označuje ni on potanje, s kojega mu je kraja Dalmacije poznata.¹⁴ Ako i jest za svrhe potanjenja proučavanja sve to odviše općenito, nije bez značenja, da ti naši leksikografi bilježe pokrivaču gotovo svi iz Dalmacije. Napokon je ima i akademijski »Rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika«, gdje je pored već navedenih nekoliko leksikografskih potvrda okupljen još niz njih iz različnih spisa, od 16. do 18. stolj.¹⁵ Među ovim posljednjima vrijedi spomenuti potvrde u Antuna Dalmatina u »Novom testamentu« II (1563.) u riječima »*Pokrivača* ili peča je zlamenje, da je žena pod mušku oblastju«, a sa slovenskoga područja jednu u Jurja Dalmatina u »Bibliji« (1584.) u odredbi »*Žena ima pečo ali pokrivačo imeti na glavi*«¹⁶ pa jednu iz rukopisa južnodalmatinskih (dubrovačkih) poslovice iz 1697. g. u poslovi »*Dumna u pokrivači gospa je stara u bebici*«. ¹⁷

Iz svih se tih potvrda može razabrati: da se imenom pokrivača označuju neka pokrivala glave (udatih) žena i da se gotovo sve te

⁷ Perić J.: Šibenska nošnja u razvoju od najstarijih vremena do propasti mletačke republike (rukopis predan Jugoslavenskoj akademiji), bilj. 107. (»Una pocaravazza (!) detta dupplizza — L 10« — 1684. — 1690.; »Pocaravazza detta duplizza usada — L 8« — 1714., oboje u inventarima ostavština).

⁸ U jednom glagolskom dotalu (podatak prof. Vjekoslava Štefanića).

⁹ Podatak prof. V. Štefanića.

¹⁰ *Miscellanea II—IV* (Zadar, 1950—52.), str. 73.

¹¹ *Blago jezika slovinskoga* (Ancona 1651.), s. v.

¹² *Gazophylacium* (Zagreb 1740.), s. v. *calantica*.

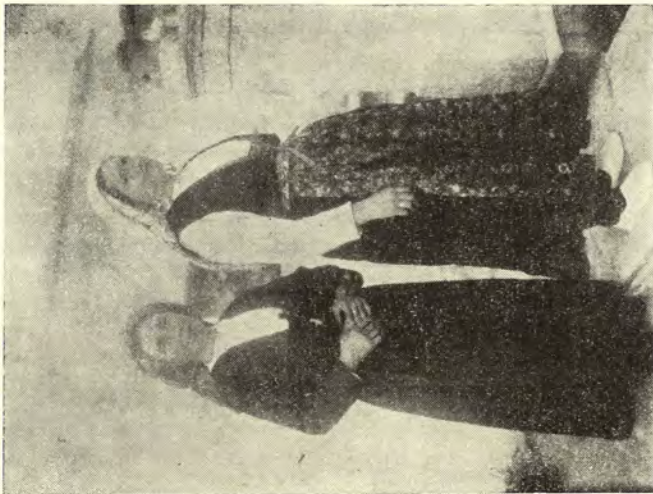
¹³ Rječnik (Beč 1852.), s. v.

¹⁴ Rječnik ilirsko-talianski (Zadar 1858.), s. v.

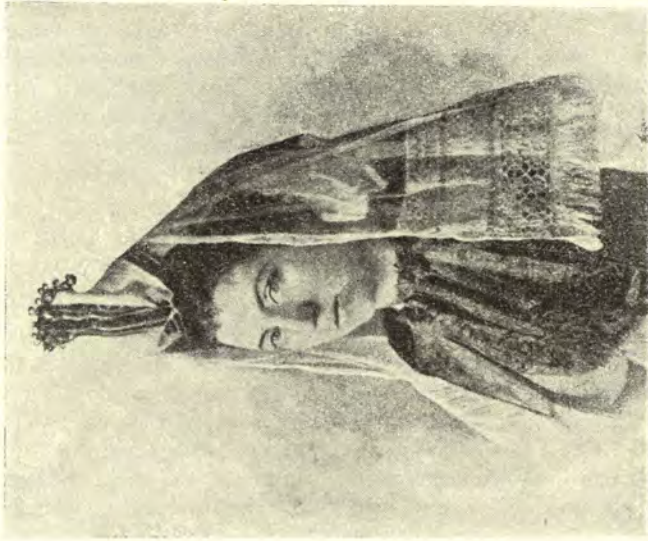
¹⁵ Akademski Rječnik, s. v. pokrivača.

¹⁶ *Pleteršnik M.: Slovensko-nemški slovar* (Ljubljana 1895.), s. v. pokrivača.

¹⁷ Daničić Đ.: *Poslovice* (Zagreb 1871.), str. 21. (br. 730.).

Sl. 2. — Žene s Oliba s pokrivačom iz 1930. g.

Sl. 3. — Konavoka s pokrivačom preko hondeja oko 1900. g.

potvrde odnose na jadransko područje ili njegovo bliže susjedstvo ili su ih zabilježili pisci podrijetlom odatle, i napokon, da se tim imenom označuje katkada neka vrsta vela, dok u drugima nije nikako određeno, o kakvoj se tkanini radi. Kakav je bio oblik (ili oblici) takvih oglavlja i kakav sastav, to se ni iz jednoga slučaja ne može razabrati. Tako je to i još s jednim podatkom u Vukovoj etnografskoj građi, gdje bilježi, da »Bunjevke u Lici povezaču zovu jašmak, a Kranjice u Otočcu pokrivača«. ¹⁸ Ne može se više razabrati ni iz potvrde naziva pokrivača B. Jurišića sa otoka Vrgade za vrijeme oko 1900. g., ¹⁹ no moglo se ispitati ipak toliko, da je to tamo bio duguljat, pačetvorinast komad tkanine. ²⁰

Tek podaci iz novijih vremena, u prvom redu u etnografskih pisaca i iz građe etnografskih muzeja, daju jasniju predodžbu o pokrivači.

Uspomene na pokrivaču drže se dugo u području dubrovačkom pa se tu sačuvao i veći broj primjeraka (sl. 1). ²¹ U riječi i slici prikazana je konavoska pokrivača iz vremena oko 1900. g. Vrlo kratak opis danas ne može etnografski zadovoljiti, no može se dobiti predodžba o njoj i sa slike (sl. 3.) uporedo s opisom: »Udate žene nosile su koret. a na glavi tako zvanj hondelj. ²² U crkvi vrh hondelja stavile bi pokrivaču, krasnu bijelu koprenu sa svilenim poljem a zlatnim umetima divnoga dubrovačkog veziva, poznatim po svijetu pod imenom »point de Raguse«. Ovakva koprena zvala se je zlatnica, a druga bez zlatnoga umeta zvala se je objelnica i nosile su je u korotu. Sada se je i ovom pometnuo običaj, te se to samo može vidjeti u slici i gdje u privatnoj zbirci«. ²³ Kako je to bio tamo i u daljoj prošlosti značajan predmet ženske opreme, svjedoči gore navedena poslovice sa istoga područja dubrovačkoga iz konca 17. stolj.

Obilnija je međutim građa o pokrivači poznata iz naših vremena sa područja, gdje se dijelom ni do danas nije potpuno izobičajila ili su bar sačuvani primjerci i svježa sjećanja na nju — sa otokâ sjevernoga Jadrana, napose sa Pağa. Slikovnu, muzejsku i opisnu građu ovdje će predočiti niz odabranih primjera (s podacima o sjećanju na nju).

Tako je pokrivača dobro znana sa nekih zadarskih otoka, napose još u vrijeme između oba prošla rata na Olibu kao podugačka, pačetvorinasta tkanina, presložena uzduž još u uže pa ovijena oko glave i učvršćena, s okrajkom spuštenim niz pleća (sl. 2). Bile su tu dvije vrste pokrivače — jedne bijele, obične, za udate žene, a druge

¹⁸ Српски етнографски зборник 50 (Београд 1934.), стр. 76. — A odnekle sa slovenskoga područja zabilježio je taj naziv i O. Caf. (v. Pleteršnik, l. c.).

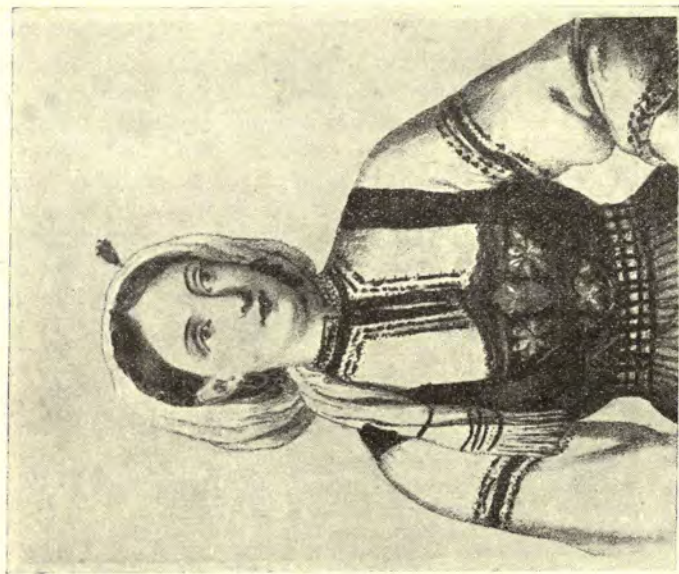
¹⁹ Jurišić B.: Govor otoka Vrgade. — Nastavni vjesnik 45 (Zagreb 1936/37.), str. 180.

²⁰ Podatak dra B. Jurišića.

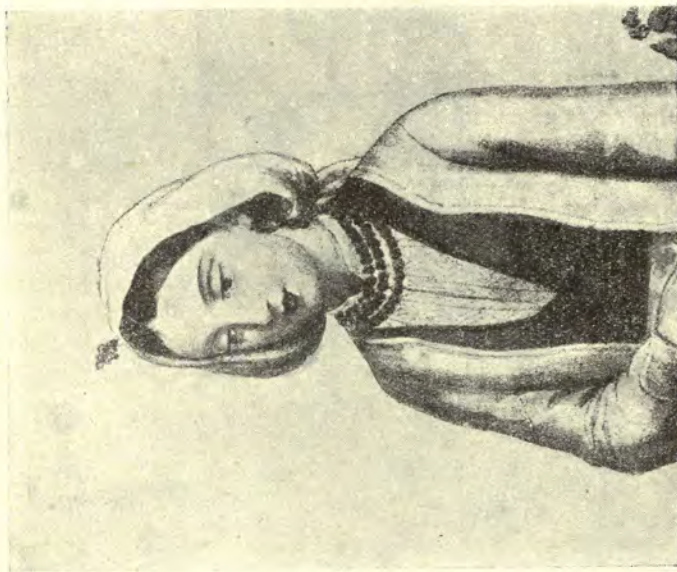
²¹ U Etnografskom odjelu muzeja u Dubrovniku (i drugim nekim zbirkama).

²² [Bilješka u članku:] »Zagonetka u ono doba o hondelju: »Vito zavito vrh brda uspeto.«

²³ Nada VII (Sarajevo 1901.), str. 332.

Sl. 4. — Djevojka s Paga

Sl. 5. — Žena iz zadarskog okružja*

Sl. 6. — Pokrivača iz Filip-Jakova (lijevo) i Novigrada (sredina i desno)

crvenkasto žute za udovice.²⁴ Sa Silbe se također potvrđuje pod imenom pokrivača kao »široka i duga ženska povezača«.²⁵ Pokrivače se pamte do oko 1880. g. i sa Iža (tu pod imenom jašmaka),²⁶ do 1885. iz Žmana na Dugom otoku pod imenom pokrivača,²⁷ do 1880. sa Ista.²⁸ A isto je već gore zabilježeno za otok Vrgadu. — Sa zadarskoga područja sačuvane su pokrivače iz nekoliko mjesta i s kopna (Filip-Jakov, Novigrad — sl. 6.).²⁹ A negdje sa toga istog područja (bez potanje oznake mjesta) prikazano je to oglavlje slikovno prije stotinjak godina (sl. 5).³⁰ Da se na Silbi nosilo oko 1750. g., potvrđuje slika prababe Marina Zamarija iz toga vremena.³¹

²⁴ Prema zapisima i snimkama autora sa Oliba iz 1930. g. (sa Silbe i na snimci jedne izbljedjele uljene slike iz 18. ili prve polovine 19. stolj.). — Snimke u Etnološkom seminaru sveučilišta u Zagrebu.

²⁵ Akademski Rječnik, s. v. (I. Milčetić).

²⁶ Prema podatku don Vladislava Cvitanovića (1954.)

²⁷ Prema podatku don Vladislava Cvitanovića (1954.)

²⁸ Prema podatku Bartola Supićića (1930.).

²⁹ U Etnografskom muzeju u Zadru.

³⁰ Carrara F.: La Dalmazia descritta (Zara 1846.), tabla »Žena iz zadarskoga okružja«.

³¹ Prema podatku prof. Vjekoslava Štefanića.

Sl. 7. — Pažanka s pokrivačom

T. Dabac

No razmjerno najsvježije i najpoznatije su tradicije o pokrivači s otoka Pağa, gdje se ni do danas nije zatrla i sačuvano je dosta primjeraka.³² Sl. 7. prikazuje pašku pokrivaču, kakva je bila u nedavnoj prošlosti. I odavle je potvrđena slikovno pred više od 100 godina — a u obliku, koji se donekle razlikuje od novijega (sl. 4).³³ Ako je taj prikaz vjeran, pokrivača je tada na Pağu bila po čitavu izgledu, kako je udešena na glavi, bliže na pr. olipskom načinu udezbe i, dalje još, liku oglavlja na Krku (zvana tamo rub),³⁴ t. j. pokrivača nije onako raširena i dekorativna kao iz novijih vremena na Pağu, pa je vidljiv i jedan kraj niz pleća.

Iz ove se etnografske građe razabiraju bar dvije varijante novijega vremena na sjevernom Jadranu: jedan oblik kao što je na pr. olipski (a taj sličan dalje krčkom i dr.) i drugi oblik paški. Na pitanje, koja je od tih varijanti starija, bilo bi jamačno još preuranjeno odgovoriti. No neki indiciji ipak upućuju na to, da je oblik kao olipski zacijelo primarniji, jer je i paška pokrivača potvrđena iz dalje prošlosti upravo u obliku, koji je olipskom, krčkom i slič. bliži (na donesenoj slici 4. iz djela F. Carrare).

No ženska oglavlja takve vrste i oblika mogu se sa istih sjevernih strana Jadrana i slikovno i opisno pratiti kroz nekoliko stoljeća unatrag i bez obzira na to, kakav im je bio naziv, jer se taj u tim potvrdama ne nalazi.

Tako se na jednom bakrorezu u Valvasorovu djelu o Kranjskoj vide žene iz okolice Rijeke (upravo iz Kastva i Klane) s oglavljjima ovoga tipa (sl. 8.);³⁵ na drugom žena iz slovenskoga Krasa, na SZ Istre, sa sličnim (sl. 10.), a uz to i s opisom: »Jedoch gibt es noch eine andere Weiber-Tracht an etlichen Orten, absonderlich in Brech (sonst Bersziza genannt), unter die Herrschafft S. Serv gehörig, welche viel hüpscher als die übrige Karstische. Denn daselbst umwickeln die junge Bäurinnen erstlich den Kopff mit einem langen leinen Tuch, so artlich, dass, da sonst das Tuch nur zwei Enden hat, sie vier Enden daraus machen, indem sie es zweymal doppelt überlegen, und ihnen also auf jeglicher Seiten eines herunter hängt, doch auf der lincken Seiten viel niederer, als auf der rechten. Vorn ober der Stirn hangt nur etwas weniges darvon, hinten aber, gegen den Rücken hinunter hangt das vierdte Ende ziemlich breit und lang«;³⁶ a na trećem žene iz Istre (neodređe-

³² Prema građi i snimkama u Etnografskom muzeju u Zagrebu, gdje se čuva nekoliko tamošnjih pokrivača, u Etnološkom seminaru sveučilišta u Zagrebu, zapisima autora (i B. Širole; Novalja. — Zbornik za nar. život i običaje juž. Slavena, 31/II, Zagreb 1938., str. 75, 77/78.)

³³ Carrara, o. c., tabla »Děvojka pažska«.

³⁴ V. o njemu napose Paulić T.: Bilješke o »rubu« kojim su žene pokrivala glavu u Vrbniku na otoku Krku. — Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu III (Zagreb, 1937.), str. 161 i d.

³⁵ Valvasor J. W.: Die Ehre des Hercogthums Krain II (novotisak: Rudolfs-swerth 1877.), str. 321., sl. br. 36.

³⁶ Valvasor, o. c., str. 311., sl. br. 478.

Sl. 8. — Žene iz okolice Rijeke
(prema Valvasorovu bakrorezu)

Sl. 9. — Pažanke s pokrivačom
(ulomak s portala crkve u Pažu iz 16. st.)

na kraja) s oglavljem, koje izdaleka sliči prijašnjima, ali je možda nespretno izvedeno na slici, jer u opisu te nošnje ima više jasnoće: »Die Weiber tragen keine Petschen (oder Schleyer) auf dem Kopff, sondern umwickeln den Kopff mit einem langen aber gar artlich-gefaltenem Leinwand-Tuch«.³⁷ Da je tako nešto opstojalo u Istri i prije toga oko sredine 17. stolj. svjedoči biskup G. F. Tommasini u svom poznatom spisu o Istri, gdje u jednom opisu nošnje kaže: »... hanno un turbante, e lo portano in casa e fuori per l'uso loro, ne mai se lo cavano se per qualche necessità«;³⁸ a što nastavlja o tome: »sarrebbe grand'ingiuria per esse, che lor si gettasse di capo, e vi è rigorosa pena nelli statuti della città« — jedna je od veoma značajnih kasnih paralela odredbama kao što je ona u 27. članku Vinodolskoga zakona (ili u Veprinačkom statutu iz 1507. g.).

Takvo oglavlje pokazuje međutim i jedan u ovoj vezi dragocjen likovni spomenik, koji svjedoči, da se neka pokrivača nosila upravo na Pagu već davno, bar negdje oko početka 16. stoljeća. Poznati reljef na nadvrću »stolne« crkve u Pagu ima u kompoziciji »Madone s okriljem« s desne strane nekoliko žena, palih pod okrilje, posve očito u suvremenoj paškoj nošnji, od koje se još najbolje može razabrati, da se sa strane njihovih glava šire pokrivače (sl. 9.). Tu se dakle može bez sumnje utvrditi kontinuitet ovoga oglavlja unatrag bar do početka 16. stoljeća.³⁹ Uzmemo li se na um prije navedene potvrde naziva pokrivača kroz duгу prošlost na velikom području Jadrana, može se s razlogom izvesti zaključak, da je naziv pokrivača i tada označavao na Pagu ovu vrstu oglavlja. A ovo će biti do sada najstarija likovna potvrda za nj s toga dijela Jadrana.

Bilo bi prema tome dosta indicija za to, da je te vrste bila i pokrivača Vinodolskoga zakona. Ako je tako, ova bi vrsta oglavlja i to njegovo ime imali na Jadranu za sobom prošlost od neko 700 godina, ako ne i više (t. j. ako je bila još starija nego Vinodolski zakon od 1288. g.).⁴⁰

³⁷ Valvasor, o. c., str. 328.

³⁸ Tommasini G. F.: De Commentarij storici-geografici della Provincia dell'Istria. — Archeografo Triestino IV (Trieste 1837.), str. 66.

³⁹ Fisković C.: Bilješke o paškim spomenicima. — Ljetopis Jugoslavenske akademije, knj. 57. (Zagreb 1953.), str. 59.

⁴⁰ Rješavanje drugoga pitanja, postavljena na početku ovoga priloga, o značenju veznika ili u tekstu onoga odlomka Vinodolskoga zakona i o posljedici, koja iz toga slijedi, može se ovdje samo dotaći, jer je cijelo pitanje hovorljice, (h)ovrljine, vrljine, kovrljaka i sl. podesnije obraditi kao zasebnu cjelinu. — Što se iz sama teksta Vinodolskog zakona može izvesti, jest samo to, da značaj veznika ili može biti i disjunktivan i sinonimički. Tek činjenica, da se u drugom dijelu onoga članka ponovno spominje samo pokrivača a ne »hoverlicu i pokrivaču«, može navesti na misao, da je »hoverlicu« u prvom dijelu mlađi dometak, koji u daljem tekstu dodavač nije više dometnuo. Ako je tako — no to može ostati za sada samo domišljanje — značaj bi veznika ili bio disjunktivan, t. j. pokrivača i hoverlica bi bile dvije različne stvari: bilo dva različna tipa ženskoga oglavlja bilo dva različna sastavna dijela istoga (od više dijelova sastavljenog) oglavlja. Tome su u prilog različne potvrde iz historijskih izvora u Dalmaciji, gdje se spominje

Sl. 10. — Žena iz slovenskoga Krasa

Na osnovi svih gornjih etnografskih, leksičkih i historijskih podataka mogu se izvesti neki zaključci: Prvo, da je od vrlo davnih vremena na jadranskom primorju i otocima opstojao naziv pokrivača za žensko oglavlje u obliku rupca. Najvjerojatnije je taj naziv imao onakvo opće značenje, koje u drugim našim krajevima imaju riječi

žensko oglavlje kovrljica samo tim jednim imenom bez identifikacije s kakvom pokrivačom (na pr. u statutima šibenskom i splitskom). U drugu ruku dosad poznati tipovi ženskih oglavlja (ili dijelova oglavlja) s takvim i sličnim nazivima kao kovrljak, (h)ovrljina nisu tipa ovakvih podugačkih rubaca, slaganih i ovijanih oko glave (tiemena i zatiljka) kao ove pokrivače. Oni označuju ili posebni umetak u kosi, koji daje pokrivalu (marami) određeni oblik, ili pak cijela sastavljena oglavlja, koja su očito dobila ime po tom jednom unutarnjem sastavnom dijelu, koji se redovno sam i ne vidi, jer je prekriven.

Iz svega se s velikom vjerojatnošću može izvesti, da hovrlica Vinodolskoga zakona nije bila isto što pokrivača. Ostaje otvoreno pitanje, da li je u tom slučaju hovrlica bila umetak u kosi vinodolskih žena 13. stolj., pa se dakako tekst 27. članka zakona morao odnositi i na skidanje pokrivače i na skidanje toga umetka hovrlice, ili je hovrlica bila neko drugo oglavlje bez veze s pokrivačom, dakle druge vrste. Dok se o hovrlici sačuvao bar neki spomen u Novom do u 19. stolj. (v. na početku ovoga priloga i bilj. 3.), nazivu pokrivača tu poslije više nije naden spomen.

kao rubac, marama pa i peča i drugi neki. Drugo, da je pokrivača podugačak komad tkanine, znatno dulji nego je širok, pačetvorinast (često i vrlo dug, napose kad se širinom presloži još u užij oblik) i da se ili ovija oko glave, često s vidljivim spuštenim okrajkom, ili okrajcima, ili se nešto raskriljenih krajeva širi na zatiljku — a ne kako drukčije (da se podvezuje pod bradom ili inače kako, ili da se oba okrajka spuštaju niz prsa ili drukčije kako je to kod mnogih drugih oglavlja naših narodnih nošnja s kvadratičnim rupcima).

Dalji je zadatak u najužoj vezi s ovim prilogom o ženskom oglavlju te vrste u prostoru i vremenu na Jadranu, da se pokaže, odakle ono ovdje potječe i da se poveže sa srodnima, a možda i izravno usvojenim uzorima u Evropi u srednjem vijeku (s tragom još i u daljoj starini).

Résumé

DE LA COIFFE DITE »POKRIVAČA«

Le point de départ de cette contribution sur un objet du vêtement de femmes, tel qu'il était en usage sur la côte orientale de l'Adriatique, est l'article 27 du code de Vinodol, document juridique croate, écrit en caractères glagolitiques en 1288, à Vinodol, arrière-pays de la localité de Novi (Littoral Croate).

Ce code prescrit entre autres la peine que doit encourir celui qui, de propos délibéré, enlève la coiffe de la tête d'une femme, coiffe désignée par le nom de *pokrivača* et *hoverlica* (l'auteur n'approfondissant pas ici le rapport entre ces deux dénominations). Ce nom de *pokrivača* désigne la coiffe des femmes mariées aussi dans quelques autres documents juridiques appartenant à l'aire adriatique, mais de date plus récente, de même que dans une série d'ouvrages lexicologiques cités par l'auteur dans l'ordre chronologique. Pourtant, aucune de ces références ne nous explique de quelle sorte et de quelle forme était cette coiffe.

L'auteur présente ensuite les matériaux ethnographiques se rapportant à la coiffe, tels qu'ils étaient connus, jusqu'au 20e siècle, dans certaines parties de l'Adriatique, et désignés par la même dénomination de coiffe, notamment en Dalmatie méridionale (région de Dubrovnik, v. (1, 3) — où elle recouvre comme un voile la coiffe — dite *hondelj*, de 1900 approximativement), dans les îles de Vergada, Olib (2), (de couleur plus sombre, jaune pour les veuves et, pour les autres femmes, blanche le plus souvent, de 1930 environ), Silba et, surtout, Pag (4, 7 — de l'époque d'entre-deux-guerres). Dans tous ces cas cependant, elle est en train de passer de coutume.

Finalement, l'auteur présente quelques exemples où des coiffes pareilles sont signalées par l'image, mais sans que leur dénomination soit indiquée et sans aucun autre détail. Ainsi de l'île de Pag (de 1846; v. reproduction 4. extraite de l'ouvrage de F. Carrara) où, sans doute, elle était désignée par le mot *pokrivača*: des environs de Rijeka (par conséquent, encore plus au nord), sur le littoral (8), et du Karst slovène, au nord-ouest de l'Istrie (10). Ces deux exemples, tirés de l'ouvrage sur la Carniole de J. W. Valvasor, accompagnés d'explications dans le texte, donnent une idée assez précise sur cette coiffe. Enfin, la plus ancienne représentation plastique, celle du relief de la «Madone au manteau» qui se trouve sur le dessus-de-porte de l'église de Pag (localité de l'île portant le même nom), de 1500, où les *pokrivače* sont parfaitement visibles.

S'appuyant sur tous ces matériaux, tirés de l'histoire, des arts plastiques, de la lexicologie et de l'ethnographie, l'auteur conclue que dans l'aire de l'Adriatique, s'étendant vers le sud jusqu'à la Dalmatie méridionale au moins pendant longtemps (à peu près pendant sept siècles dans le nord) était en usage une coiffe de femmes oblongue, de la forme d'un parallélogramme (non carrée). Souvent pliée en long, afin d'être encore plus étroite, cette coiffe était disposée sur le sommet de la tête et sur l'occiput, le tout suspendu sur le dos et parfois fixé sur les cheveux avec une épingle décorative. Etant donné que cette sorte de coiffe est désignée dans un grand nombre de cas, au nord comme au sud de la côte orientale de l'Adriatique, — sous le nom de *pokrivača*, on peut conclure avec beaucoup de probabilité que la *pokrivača* du code de Vinodol, c'est-à-dire de la fin du 13e siècle, était de la même sorte.